Negationisme en historiografische fouten

Négationnisme et erreurs historiographiques

Negationism and historiographical errors

Valérie Igounet

Traducteur : Gorik de Henau

Édition électronique

URL : <https://journals.openedition.org/temoigner/4379>

DOI : 10.4000/temoigner.4379

ISSN : 2506-6390

Éditeur :

Éditions du Centre d'études et de documentation Mémoire d'Auschwitz, Éditions Kimé

Édition imprimée

Date de publication : 2 mai 2016

Pagination : 80-86

ISSN : 2031-4183

Référence électronique

Valérie Igounet, «Negationisme en historiografische fouten», *Témoigner. Entre histoire et mémoire* [Online], 122 | 2016, Online op 30 septembre 2021, geraadpleegd op 05 janvier 2022. URL: <http://journals.openedition.org/temoigner/4379> ; DOI: <https://doi.org/10.4000/temoigner.4379>

Negationisme en historiografische fouten

→ Valérie Igounet

Historica verbonden aan het
Institut d'histoire du temps
présent (IHTP, CNRS)

© Alle rechten voorbehouden

In de geschiedenis van het negationisme in Frankrijk neemt Robert Faurisson een centrale plaats in. Dankzij hem won dit soort propaganda aan populariteit en werd het een gangbaar discours. In 1978 ging Faurisson in Frankrijk over de tong toen *Le Monde* een aantal van zijn stellingen publiceerde (Faurisson 1978). De man was toen docent twintigste-eeuwse literatuur aan de universiteit Lyon II. Vanaf dat moment geldt hij als de leidende kracht van het negationisme. Zijn geschriften worden in het buitenland verdeeld en er verschijnen een reeks vertalingen van zijn stellingen. Dat deze laatste aftrek vinden en verspreid worden, blijkt ook uit zijn optredens in Europa, de Verenigde Staten en begin jaren 2000 ook in Iran.

De zaak-Faurisson kwam er niet toevallig. Jarenlang trachtte deze man zich in het Franse openbare debat te profileren als een onderzoeker die enkel en alleen zijn 'historische' stellingen voor het voetlicht wilde brengen. In een paar jaar tijd slaagde hij erin om een vertoog te structureren en te exploiteren; hij maakte het presentabel en verspreidde het internationaal. Met hem zou het 'revisionisme' niet stelen op antisemitisme, maar op zogenaamd objectief wetenschappelijk onderzoek. Uit het portret dat zijn hagiografen van hem schetsen, komt hij naar voren als een gewone man: een willekeurige huisvader en een voorbeeldig sportbeoefenaar woonachtig in Vichy. Een literatuurdocent die op een dag als bij toeval een historisch onderwerp ontdekt, namelijk de Joodse volkerenmoord. Een apolitiek man in wiens verleden weinig engagement zou te bespeuren zijn, tenzij dan het lidmaatschap van een linkse onderwijsbond en een handvol acties waaruit die overtuiging zou moeten blijken. Kortom, iemand die bovenal verknocht is aan de waarheid.

Maar we moeten één aspect preciseren: de ideoloog heeft zijn leven opgebouwd zoals zijn vertoog, dat wil zeggen op basis van leugens. Hij verdoozelt zijn verleden en zijn politieke engagement voor extreemrechts. In dit artikel onderzoek ik zijn manier om teksten te decoderen, en bij uitbreiding de methode van de negationisten. De wijze waarop Faurisson zijn negationisme concipieert en uitwerkt, is betekenisvol. Zo wordt duidelijk hoe de letterkundige historische vergissingen aanwendt en manipuleert om aan teksten een betekenis te geven die haaks staat op de oorspronkelijke.

DE ONTDEKKING VAN DE 'MYTHEN'

Begin jaren zestig beweerde Robert Faurisson twee 'mythen' te hebben ontdekt, een historische en een literaire. De eerste heeft betrekking op de 'gaskamers'. In de zomer van 1960 las Faurisson in de Duitse krant *Die Zeit* een brief van Martin Broszat, getiteld 'Keine Vergasung in Dachau'. De directeur van het Institut für Zeitgeschichte in München stelde dat de gaskamer in Dachau, die onafgewerkt was toen het kamp werd bevrijd, tijdens de oorlog nooit werd gebruikt om uit te roeien. De geschiedkundige ging voort:

De grootschalige uitroeiing van de Joden door het gebruik van gas ging in 1941-1942 van start en vond uitsluitend plaats in een handvol locaties die daartoe speciaal waren geselecteerd en niet over de overeenkomstige technische voorzieningen beschikten, vooral op bezet Pools grondgebied (maar nergens in het voormalige *Reich*): Auschwitz-Birkenau, Sobibór, Treblinka, Chełmno en Bełżec. (Broszat 1960)

Met zijn redenering verdraait Faurisson de kern zelf van wat Broszat zegt. Ze valt in een paar regels samen te vatten: sinds het proces van Neurenberg wordt de gaskamer in Dachau gebruikt om het bestaan van de uitroeiingskampen te bewijzen. In 1960 zou haar uitroeiingsfunctie in twijfel zijn getrokken door Martin Broszat, een erkende wetenschappelijke autoriteit. Vervolgens stelt Faurisson dezelfde vraag voor de andere kampen. Hij concentreert zich op Auschwitz-Birkenau:

Als je te maken krijgt met een uitgebreid onderwerp dat je onmogelijk kunt overzien, dan vind ik dat je er de kern van moet zoeken, en vervolgens de kern van de kern. Welnu, de kern van de kern van dit uitgebreide onderwerp (...) [de Holocaust, de Shoah, de genocide of de fysieke uitroeiing van de Joden] is Auschwitz. Ik kreeg dus belangstelling voor Auschwitz. En de kern van Auschwitz, dat zijn de vermeende gaskamers. (Faurisson 1996)

De tweede 'mythe', ditmaal literair, heeft betrekking op Arthur Rimbaud en *Le sonnet des voyelles*. De letterkundige stelt dat de sonnetten van de dichter maar één betekenis hebben, namelijk een erotische. Eind 1961 maakte hij naam met de 'zaak-Rimbaud'. Die barstte los in de pers en Faurisson kwam eruit naar voren als iemand met talent voor provocatie. De reacties op de 'tekstanalyse' van de docent waren verdeeld. Sommigen drukten hun verwondering uit over de decoding die hij voorstelde, anderen bekritiseerden de stelling van de man die beweerde een Rimbaud-specialist te zijn en op zijn minst onaannemelijke analyses maakte. In de zaak-Rimbaud vochten de academicus René Etiemble en de leraar uit Vichy het met elkaar uit in de pagina's van *Le Monde*. Uit die episodes moeten we twee zaken onthouden. Ten eerste dat de literaire en historische analyses van Robert Faurisson passen in een gelijksoortige intellectuele aanpak, namelijk het op losse schroeven zetten van bestaande ideeën. Die analyses zijn provocerend en vernieuwend, en neigen naar een eenduidige interpretatie. Tegelijk wijzen ze op intellectuele beper-

Negationisme en
historiografische fouten
(vervolg)

kingen. Met zijn interpretaties wil Faurisson de eerste zijn om af te breken wat hij beschouwt als een grote interpretatieleugen, eerst aangaande Rimbaud en later ook aangaande de gaskamers.

Het afglijden naar de historische ontkenning verliep progressief. Halverwege de jaren zestig zocht Faurisson referenties over het onderwerp. Hij vond ze in twee radicaal tegengestelde milieus. Zijn eerste brieven aan Paul Rassinier¹ dateerden van 1964. Faurisson had van deze man gehoord en zag hem al snel als een historicus. Bijna tien jaar na het verschijnen ervan (dus laat) las Faurisson Rassiniers *Le mensonge d'Ulysse* (1950), een kapitaal werk binnen de negationistische literatuur. Hij nam contact op met Rassinier. De twee mannen hadden gemeen dat ze de volkerenmoord op de Joden ontkenden. Faurisson stelde hem een waslijst vragen. Hij beweerde overtuigd te zijn door de houding en antwoorden van zijn gesprekspartner. Maar hun relatie bleef er een van correspondenten (1964-1967), want in juli 1967 stierf Rassinier plotseling.

Ongeveer op hetzelfde ogenblik schreef Faurisson geschiedkundigen aan om naar hun mening te vragen over het bestaan van de gaskamers in Auschwitz. Olga Wormser-Migot vertelde dat ze vanaf 1965 brieven kreeg van deze leraar die haar volslagen onbekend was. Naar aanleiding van de twintigste verjaardag van de bevrijding van de kampen had ze net *Quand les Alliés ouvrirent les portes* [Toen de geallieerden de poorten openmaakten, 1978] gepubliceerd. In september 1974 ontmoetten de twee elkaar in de woning van de historica. Faurissons opzet maakte deel uit van een globale aanpak, want daarnaast richtte hij zich nog tot andere experts in de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog en tot voormalige gedeporteerden als Charlotte Delbo. Hij vroeg hun persoonlijk oordeel 'over een bijzonder heikel punt in de hedendaagse geschiedenis: zijn Hitlers gaskamers volgens u mythe of werkelijkheid?', en ook hun 'mening over het mogelijke bestaan van die gaskamers'. Zijn strategie was duidelijk. Op het moment dat hij de brieven schreef – waarvan er een in *Le Canard Enchaîné* verscheen op 17 juli 1974 – was hij onbekend, want leraar literatuur in het secundair onderwijs. Hij lokte reacties uit van het handvol bestemmelingen, onder wie historica Olga Wormser-Migot, en trachtte hun antwoorden uit te buiten.

Om welke reden besloot Robert Faurisson contact op te nemen met de historica? In het traject van Olga Wormser-Migot meende de negationist gelijkenissen te zien met zijn eigen traject. De historica was de auteur van de doctoraatsverhandeling *Le système concentrationnaire nazi (1933-1945)* [De naziconcentratiekampen (1933-1945), gepubliceerd in 1968]. In de eerste historische verhandeling over het onderwerp in het Frans kwam ze onder meer terug op het gebruik van getuigenissen. In het hoofdstuk '*Le problème des chambres à gaz*' (Het probleem van de gaskamers) stelde ze ten onrechte dat er geen waren in de westelijke kampen, meer bepaald in Ravensbrück en Mauthausen – een vergissing die vervolgens werd rechtgezet door de voormalige gedeporteerden Germaine Tillion en Serge Choumoff.²

Om zijn redenering kracht bij te zetten en zijn stelling te bevestigen, ging Faurisson niet alleen de vergissingen van Wormser-Migot uitbuiten. Hij wilde zich nog

(1) Paul Rassinier (1906-1967), voormalig pacifistisch, communistisch, socialistisch en anarchistisch activist; werd naar Duitsland gedeporteerd en werd na de oorlog volksvertegenwoordiger. Geldt als een van de peetvaders van het negationisme. Over Paul Rassinier, zie Brayard 1996 en Fresco 1999.

(2) Voor meer hierover, zie de publicaties van Annette Wieviorka en het artikel van Thomas Fontaine en Bertrand Hamelin.

© Frédéric Cahay / Stiftung Auschwitz

andere aspecten uit haar leven toe-eigenen, namelijk de kritiek van gedeporteerden op haar publicaties, het daaropvolgende leed van de historica en de houding van de universiteit. Eerst en vooral trachtte hij haar te manipuleren en te gebruiken als wetenschappelijk onderpand. Na hun ontmoeting wisselden ze brieven uit, waarvan de meeste eerst in drukvorm werden gepubliceerd en vervolgens op de webstek van Faurisson.

Een van de belangrijkste pamfletten waarin Faurisson zijn werkwijze hanteerde, kreeg trouwens dezelfde titel mee als het hoofdstuk van de historica: *Le problème des chambres à gaz* – wat Faurisson niet naliet te vermelden. Eind jaren zestig stuurde hij het pamflet naar verschillende specialisten betreffende de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog. Hij vermeldde stevast zijn functie als docent aan de universiteit Lyon II en zijn specialiteit, namelijk ‘tekst- en documentkritiek’. De tekst was vormelijk verzorgd. In de structuur volgde Faurisson de presentatieregels van de wetenschappelijke praktijk: hij plaatste noten onder aan de pagina, laste referenties in aan vooraanstaande auteurs, hanteerde canonieke citaten en gebruikte – op misleidende wijze – aanhalingstekens. Via een schijn van wetenschappelijkheid wilde hij het negationisme eerbaar maken.

– Gaskamer van Dachau in 2011: het gaat om de gaskamer in het nieuwe crematorium (*Baracke X*) in het concentratiekamp Dachau. Tot vandaag is er geen bewijs dat hier werkelijk vergassing hebben plaatsgevonden. De gevangenen van Dachau werden vergast in het kasteel van Hartheim.

Negationisme en
historiografische fouten
(vervolg)

Zijn geschrift verscheen in *Le Monde* (Faurisson 1978), waarop de affaire-Faurisson losbarstte. Diezelfde dag publiceerde de krant een artikel van Georges Wellers met de titel 'Abondance de preuves' [Overschot aan bewijs]. Een dag later was het de beurt aan Olga Wormser-Migot, die het in haar stuk over 'la solution finale' [de *Endlösung*] had. De historica richtte zich allerm minst tot Robert Faurisson, die niet bij naam werd genoemd. Ze maakte een historische stand van zaken op over de geschiedenis van de uitroeiing door de nazi's, maar kwam niet terug op haar eigen werk en op de vergissing uit haar gepubliceerde verhandeling. In de stukken van Wellers en Wormser-Migot werd niet alleen het negationisme bestreden, maar werden ook de stellingen ervan ondergraven.

HET NEGATIONISME, EEN POGING TOT INTELLECTUELE EN MORELE PERVERTERING

Bij Robert Faurisson kun je, van Rimbaud tot Auschwitz, een gelijklopende intellectuele aanpak vaststellen. Om historische documenten te lezen en te interpreteren neemt hij de houding aan van een leek en houdt helemaal geen rekening met de historische context. Hij isoleert elk woord of stukje informatie dat hij in de documenten aantreft en geeft er een eenduidige betekenis aan op basis van een origineel axioma, namelijk dat de gaskamers nooit werden gebruikt om mensen te vergassen. Zodra dat duidelijk is, tracht de negationist de documenten alleen te laten 'zeggen' wat voor zijn stelling pleit. Als hij vervolgens op bewijzen stoot die daartegenin gaan, verdraait hij hun betekenis. Hij vervalst dus geen documenten in de strikte zin van het woord. Hij corrigeert niet of verandert geen formuleringen. Hij verdraait de hoofdbetekenis. In de literatuur en ook in de geschiedenis is meerduidigheid zijn retorische vijand.

Centraal in die instrumentele aanpak staat het historische getuigenis en de zogenaamde onthulling van historische vergissingen. Omdat ze onmisbare documenten vormen, worden mondelinge bronnen een van de geliefkoosde doelwitten van de Holocaustontkenners. Ze zijn afkomstig van directe getuigen van de gebeurtenissen en worden door de ontkenners en masse verworpen. De woorden van de overlevenden worden als onsamenvattend bestempeld, geïnterpreteerd als feitelijke fouten en de contradicties ervan aan het licht gebracht. Door een hyperkritische houding te veinzen, ontdoet het negationisme de getuigenissen van hun essentie, en ziet alleen maar ongerijmdheden en/of verzinsels.

Dergelijke negatie is typisch voor de jaren tachtig en negentig. De belangrijkste figuren (de Fransen Robert Faurisson en Henri Roques, de Amerikanen Arthur Butz, Fred Leuchter e.a.) maakten gebruik van historiografische vergissingen en/of stonden stil bij een technische invalshoek om te bewijzen dat er in de vernietigingskampen onmogelijk gaskamers kunnen hebben bestaan. Het geval-Henri Roques is al even symbolisch als dat van Robert Faurisson. Door het getuigenis van Gerstein (1985)³ aan te vallen, sloot hij doelbewust aan bij de publicaties van zijn voorgangers. Zijn stelling bestond erin dat hij de aandacht vestigde op bepaalde onsamenvattend-

(3) De SS'er Kurt Gerstein was getuige van een terechtstelling in de gaskamers van het vernietigingskamp Belzec, waarna hij een rapport opstelde met een beschrijving van wat hij had gezien. Dat rapport werd onder meer tijdens het proces van Neurenberg gebruikt. Na de verdediging van Roques' verhandeling (15 juni 1985) vroeg Alain Devaquet, minister belast met Wetenschappelijk Onderzoek, een onderzoek bij de rector van de Académie de Nantes. Als gevolg daarvan werd de verdediging op 2 juli 1986 ongeldig verklaard vanwege administratieve onregelmatigheden.

heden in het Gerstein-rapport. Als je de verklaringen van de oud-SS'er los van elkaar beschouwt, dan blijkt daaruit duidelijk dat de ruimte die hij noemt onmogelijk het aantal slachtoffers had kunnen bevatten dat er volgens hem opgesloten zat; in een artikel in *Le Monde Juif* (januari-maart 1964) werd vermeldt dat zeven- tot achthonderd personen aanwezig waren in een vertrek van 93 vierkante meter. Met hun werkwijze willen de negationisten niet alleen die vergissing aan het licht brengen; ze buiten ze uit en verklaren uiteindelijk Gersteins getuigenis ongeldig. Bij uitbreiding beweren ze dat in de geschiedschrijving van de Holocaust geen enkele getuigenis serieus kan worden genomen, waarbij het misbruik van bepaalde historiografische fouten past binnen een welbepaalde wetenschappelijke en herdenkingscontext.

Moeten we een verband zien tussen de opkomst van het negationisme in Frankrijk aan het einde van de jaren zeventig en het aantal Franse historiografische werken over de Jodenvervolging? Na de oorlogsjaren verschenen de eerste verhalen van gedeporteerden. Vanaf de jaren vijftig volgden een aantal historici, die met hun werk aansloten bij de geschiedenis van de *Endlösung*. *Le bréviaire de la haine* [De Bijbel van de haat, 1951] van de Fransman Léon Poliakov was lang een standaardwerk. Tijdens de jaren zestig en zeventig stak de Franse wetenschappelijke productie over de geschiedenis van de Holocaust af tegen Amerikaanse, Duitse en Israëliëse publicaties. In 1979 steeg het aantal Franse publicaties over het thema opnieuw, wat kan worden beschouwd als een soort rechtzetting in het licht van het negationisme. Bepaalde titels logen er niet om. *La solution finale et la mythomanie néo-nazie. L'existence des chambres à gaz et le nombre de victimes* [De *Endlösung* en de neonazistische mythomanie. Het bestaan van de gaskamers en het aantal slachtoffers, 1979] van Georges Wellers was bedoeld voor 'rechtschapen personen die de feiten niet kennen en daardoor dreigen gehoor te geven aan de laster en gratuite beweringen van de verdedigers van het nazisme'. Raul Hilberg, auteur van *The Destruction of the European Jews* [De vernietiging van de Europese Joden, 1961] zag in het negationisme een soort stimulans voor geschiedkundig onderzoek:

Ik denk dat Faurisson en anderen ons op de een of andere manier een dienst hebben bewezen, zonder het zelf te willen. Ze hebben vragen opgeworpen waardoor historici nieuw onderzoek hebben ondernomen. Ze hebben ons verplicht meer informatie te verzamelen, documenten opnieuw te onderzoeken en nog dieper door te dringen in het gebeurde. [...] De gaskamers vormen natuurlijk de verschrikkelijkste beschuldiging die je je kunt indenken. Zij die ze bouwden en in de kampen werkten, zorgden ervoor dat ze na de oorlog geen sporen achterlieten. Ze wisten dat ze ter verantwoording zouden worden geroepen, aangezien de uitroeiing vooral op die manier werd doorgevoerd. (Hilberg 1982, 71).

Dankzij wetenschappelijke publicaties over de geschiedenis van de uitroeiing door de nazi's werden daaromtrent heel wat kennis en bijzonderheden aan het licht gebracht. Ongetwijfeld is ook om die reden het vertoog van Faurisson verstomd. Sinds het begin van de jaren 2000 zien broeinesten als het Institute for Historical Review in Los Angeles hun bestellingen van 'traditionele' negationistische boeken dalen. Het

Negationisme en
historiografische fouten
(vervolg)

BIBLIOGRAFIE

- Florent Brayard, *Comment l'idée vint à M. Rassinier: naissance du révisionnisme*, Parijs: Fayard, 1996.
- Martin Broszat, 'Keine Vergasung in Dachau', *Die Zeit*, 19 augustus 1960.
- Robert Faurisson, 'Le problème des chambres à gaz: ou La rumeur d'Auschwitz', *Le Monde*, 29 december 1978.
- Robert Faurisson & Valérie Igounet, Interview, 9 april 1996.
- Nadine Fresco, *Fabrication d'un antisémite*, Parijs: Seuil, 1999.
- Raoul Hilberg, 'Les archives de l'horreur', *Le Nouvel Observateur*, 3-9 juli 1982 ;
- Henri Roques, *Les 'Confessions' de Kurt Gerstein. Étude comparative des différentes versions*. Kritische uitgave, eindverhandeling aan de letterenfaculteit, universiteit Nantes, 1985.
- Olga Wormser-Migot (met Vercors), *Assez mentir !*, Parijs: Ramsay, 1979.

'wetenschappelijk-technische' vertoog is verdwenen en heeft plaats gemaakt voor een zuiver politieke retoriek die stoelt op een radicaal 'antizionisme'. Zo wordt een verbinding gemaakt tussen islamistische invloedssferen en neonazistische middens; de retoriek is gericht op bepaalde lagen van de bevolking die uit migratie afkomstig zijn. Door die tendens wordt, meer bepaald in Iran, het verbond verzegeld tussen radicale islamieten en ultrazionisten/antisemieten.

Het negationisme van de eenentwintigste eeuw sluit aan bij de radicale islamistische stroming. De internationalisering van het anti-Joodse vertoog en de evolutie daarvan worden versterkt door de Israëlisch-Arabische context. Vanaf begin jaren 2000 werd het negationisme weer aangewakkerd door de aanslagen in New York (11 september 2001) en de tweede intifada (2002). Voor de Iraanse oud-president Mahmoud Ahmadinejad was de Holocaust maar een voorwendsel voor het bestaan van Israël. De negationisten klagen hoofdzakelijk het 'zionisme' aan; ze leggen niet langer de nadruk op onsamenvatbaarheid in een technische geschiedenis van de Joodse genocide en gaan niet meer in op bepaalde vergissingen. Ze vestigen de aandacht op het samenzweersaspect en wijzen op het gevaar van de 'Joods-zionistische' macht, die in de eerste plaats door de staat Israël wordt belichaamd.

De Holocaustontkenners wilden geschiedkundige fouten rond de Joodse genocide aankaarten en trachtten zich met een zogenaamd wetenschappelijk vertoog op te werpen als historici. Maar om allerlei redenen werd meteen duidelijk dat ze dat niet waren. Vanaf het begin omvatte het vertoog van de negationisten drie ideologische componenten: antisemitisme, antizionisme en anticommunisme. Hun belangrijkste doelstellingen zijn het in ere herstellen van een bepaald verleden, het rehabiliteren van Vichy en het in de plaats treden van het antisemitisme. Het negationisme, een regelrecht ideologisch project, fungeert vandaag als een markering binnen extremistische stromingen. Het is een van de vaste waarden van het discursieve erfgoed van extreemrechts.

Op dit vlak moeten we iets verduidelijken. Een van de eerste daden van Marine Le Pen, sinds het congres van Tours (januari 2011) voorzitter van het Front National, was immers het erkennen van de Joodse genocide: 'Tedereen weet wat er is gebeurd in de kampen en in welke omstandigheden. Wat daar gebeurd is, is het toppunt van barbarij.' Waarom breekt het FN vandaag officieel met het negationisme, een van de vaste waarden van Jean-Marie Le Pen? Voor Marine Le Pen is deze fase noodzakelijk voor een mogelijke normalisering; het salonfähig maken van het FN kan maar een aanvang nemen als bepaalde thema's, bijvoorbeeld antisemitisme en negationisme, worden afgezworen of opgegeven. ■

Vertaling: Gorik de Henau

Een eerste versie van dit artikel werd in december 2013 gepubliceerd in het tijdschrift *EnJeu, histoire et mémoires vivantes*. Het werd herzien voor de huidige uitgave.